

УДК 332.12 (477)

М. В. Гобрей

аспірант Мукачівського державного університету,
м. Мукачеве

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті аналізуються теоретико-методологічні основи інвестиційного процесу як визначального фактору економічного розвитку країни. Розглянуто підходи різних науковців до визначення економічної категорії «інвестиції». Доведено, що в сучасній економічній літературі термін «інвестиції» часто трактується досить вузько або помилково. Досліджуються питання сутності інвестиційного процесу в сучасній економічній науці. Визначено особливості інвестиційного процесу та обґрунтовано значення інвестиційного процесу для економічного розвитку країни. Розглянуто різне трактування економічними школами розуміння сутності інвестицій, ролі держави в інвестиційних процесах та джерел їх формування. Автором доведено, що інвестиції є об'єктивною необхідністю розвитку української економіки. Інвестиційна діяльність регулюється як адміністративно-правовими методами, так й економічними, і потребує чіткого визначення правової сутності інвестицій, інвесторів інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу загалом.

Ключові слова: інвестиції, капітал, капітальні вкладення, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес.

Hobrey M. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ESSENCE OF THE INVESTMENT PROCESS AS AN ECONOMIC CATEGORY

The article analyzes the theoretical and methodological foundations of the investment process as a determinant factor of the country's economic development. The approaches of different scholars to the definition of the economic category of «investment» are considered. It is proved that in the modern economic literature the term «investment» is often interpreted rather narrowly or mistakenly. The questions of the essence of the investment process in modern economic science are researched. The features of the investment process are defined and the importance of the investment process for the country's economic development is substantiated. Different interpretation by the economic schools of understanding of the essence of investments, the role of the state in investment processes and the sources of their formation is considered. The author has proved that investments are an objective necessity for the development of the Ukrainian economy. Investment activity is regulated both by administrative and legal methods, as well as by economic ones, and it requires a clear definition of the legal nature of investments, investors in investment activities and the investment process in general.

Keywords: investment, capital, capital investments, investment activity, investment process.

Дослідження проблеми інвестування в економіку країни завжди знаходилося у центрі уваги економічної науки. Це зумовлено тим, що курс на інвестиційно-інноваційний розвиток світової економіки та національних економік розвинутих країн суттєво активізує наукові пошуки нових підходів і теоретичних положень інвестиційної діяльності. Проблематика на цьому напрямку актуалізується по мірі поглиблення глобалізаційних процесів і зростання конкуренції в сфері інвестицій. У центрі наукових дискусій опинилися базові поняття, терміни та категорії, які визначають сутнісну характеристику інвестицій.

Сучасний інвестиційний процес – це комплексна діяльність усіх учасників ринкової економіки з приводу нарощування вітчизняного капіталу, яка являється важливою передумовою динамічного розвитку економічної системи в цілому. Чим активніше розгортається інвестиційний процес, тим швидше відбуваються ефективні ринкові перетворення в країні. Результати інвестиційних процесів покращують загальні макроекономічні показники економічного розвитку держави. На сьогодні залежність національної економіки від інвестиційної діяльності є загальноприйнятним фактом серед наукової еліти.

Теоретико-методологічним основам інвестиційної діяльності присвячені дослідження С. І. Абрамова, Ю. М. Бажала, Г. Бірмана І. О. Бланка, П. П. Борщевського, М. С. Герасимчука, А. Ф. Гойка, Б. В. Губсь-

кого, В. Е. Коломойцева, І. І. Лукінова, Т. В. Майоро-вої, О. С. Махмудова, А. А. Пересади, С. І. Прилипка, О. О. Смірнкової, Т. С. Хачатурова та ін. Однак, аналіз джерел дає підстави дійти висновку, що розмаїття трактувань сутності інвестицій свідчить не лише про різні підходи до розкриття їх змісту, а й про незавершеність дослідження з даної проблеми. Не дивлячись на дослідження вітчизняних та зарубіжних фахівців, що засвідчують достатньо глибоке вивчення процесу інвестування як загалом, так і в Україні, значення інвестиційного процесу як визначального чинника економічного розвитку країни потребує подальшого вивчення.

Метою статті є визначення теоретико-методологічної сутності інвестиційного процесу як економічної категорії.

Теоретичні основи інвестиційної діяльності зароджувалися в ХХ ст. Трансформація класичної інвестиційної концепції відбулася під впливом змін в самій класичній теорії. Представники неокласичної концепції, зокрема І. Фішер, А. Пігу, Р. Хоутри, ще в 30-ті роки ХХ ст. акцентували увагу на тому, що економічний розвиток має ґрунтуватися на інвестиційних процесах. Це обумовлено тим, що інвестиції безпосередньо пов'язані, по-перше, з виробництвом капітальних благ (інвестиційних товарів), а, по-друге, з ринком споживчих благ. Інвестиції є частиною сукупного попиту в національній

економіці, їх зростання створює об'єктивні передумови для подальшого збільшення сукупного попиту та обсягів національного виробництва [3].

Термін «інвестиції» походить від латинського слова «invest», що означає вкладення коштів. У більш широкій трактовці інвестиції являють собою вкладення капіталу з метою подальшого його збільшення. Інвестиції мають фінансове та економічне визначення.

Категорія інвестицій у вітчизняній та зарубіжній літературі визначається по-різному. З одного боку, – це довгострокові вкладення ресурсів із метою отримання прибутку в майбутньому, з іншого – це виробничий процес створення виробничих потужностей, найму робочої сили. Французький економіст П. Массе вважає, що найзагальніше визначення інвестиції, яке можна дати акту вкладання капіталу, зводиться до того, що «інвестування є актом отримання задоволення у майбутньому від поточних інвестиційних благ» [3].

При певному розходженні у визначеннях французького вченого П. Массі та Дж. Кейнса, в них явно відчувається загальний методологічний підхід. Дж. Кейнс визначає інвестиції як поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності поточного періоду, як ту частину доходу за даний період, яка не була використана для споживання. Основною спільною рисою у трактуваннях поняття «інвестиції», запропонованих представниками різних наукових шкіл, є основна ціль інвестора, що полягає у взаємозв'язку отримання доходу та необхідністю залучення інвестицій [1].

Водночас І. О. Бланк оцінює інвестиції як кошти, майнові та інтелектуальні цінності держави юридичних і фізичних осіб, що спрямовуються на створення нових підприємств, реконструкцію й технічне переоснащення діючих, придбання нерухомості, акцій, інших цінних паперів із метою одержання прибутку. Ми цілком погоджуємося з визначенням інвестицій, поданим З. Герасимчуком, що формулює їх як будь-які вкладення, зумовлені стратегічними цілями економічної політики та спрямованими на розвиток окремих галузей, виробництв, регіональних господарських систем з метою примноження матеріального та соціально-значимого багатства у майбутньому [1].

Сучасні підходи до роз'яснення особливостей інвестиційного процесу загалом, і зокрема інвестицій, передбачають врахування особливостей формування інвестицій та пов'язаних з цим виробничих відносин, їх відтворення, дослідження переліку можливих суб'єктів та об'єктів інвестиційного процесу та аналіз перспективних джерел залучення інвестицій. Отже, у сучасній макроекономічній теорії інвестиції трактуються як частина сукупних витрат у національній економіці, тобто це валові приватні внутрішні інвестиції. Вони охоплюють три компоненти: 1) усі кінцеві закупки машин, устаткування і верстатів, що здійснюють ділові підприємства; 2) усе будівництво (виробничі будівлі та житлове будівництво); 3) зміну в запасах (запаси – це вироблені, але не продані у цьому році інвестиційні, а також споживчі товари) [3].

У економічній теорії поширеною є думка, щодо визначення інвестицій, як капіталоутворюючого процесу – тобто, як категорія ринкової економіки, це основний інструмент формування макроекономічних пропорцій, які визначають темпи економічного розвитку країни. Проте, ряд вчених спростовує таке

твердження, посилаючись на те, що суть цієї категорії визначається як усією економічною системою (макрорівень), так і економічною поведінкою окремої фірми (мікрорівень). На рівні макроекономіки інвестиції є складовою частиною ВВП і визначають можливості економічного розвитку. Інвестиції на рівні мікроекономіки – це інвестиції у відтворення основного капіталу на підприємстві. Такі інвестиції називають реальними інвестиціями [3].

О. М. Вінник виділяє наступні ознаки інвестицій: 1) цінності – матеріальні (кошти, рухоме та нерухоме майно) або нематеріальні цінності, в т. ч. об'єкти права інтелектуальної власності (інвестиційні проекти, торгова марка, «ноу-хау», винаходи та ін.), вартість яких може бути виражена в грошовому еквіваленті; 2) об'єкт вкладення – об'єкти господарської діяльності або інших сфер суспільного життя (наука, культура, соціальна сфера тощо); 3) мета вкладення – досягнення певного соціально-економічного ефекту, що зазвичай поєднує задоволення суспільних потреб (у нових товарах, об'єктах – житлових, культури, освіти, охорони здоров'я, духовного життя) та приватних інтересів інвесторів (у задоволенні господарських потреб інвестора, отриманні прибутку, створенні сприятливих умов для праці та відпочинку найманих працівників, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню прибутковості виробництва) [3].

Отже, під інвестиціями необхідно розуміти ті економічні ресурси, що спрямовуються на збільшення як реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого апарату, так й інвестиції в «людський капітал», які на сучасному етапі розвитку економіки набувають усе більшого значення, тому що саме результатом людської діяльності є будинки та споруди, машини й обладнання і, що найголовніше, основний фактор сучасного розвитку – інтелектуальний продукт, що визначає економічне становище країни у світовій ієрархії держав. До останніх належать витрати на освіту, наукові дослідження, підготовку кадрів тощо. На якість людського капіталу впливає й інфраструктура, тому інвестиції в соціальну інфраструктуру є водночас інвестиціями в людський капітал.

Розглянемо основні історичні етапи розвитку інвестиційних теорій, світової практики їх застосування в контексті реалізації економічної політики держав та дослідження важелів державного впливу на інвестиційні процеси (табл. 1).

Узагальнюючи підходи до визначення поняття інвестицій, можна виділити наступні найбільш суттєві ознаки інвестицій [5]:

- потенційна здатність інвестицій приносити прибуток;
- інвестиційний процес, як правило, пов'язаний з перетворенням частини нагромадженого капіталу в альтернативні види активів суб'єктів господарювання;
- в процесі здійснення інвестицій використовуються різноманітні інвестиційні ресурси, які характеризуються попитом, пропозицією та ціною;
- цілеспрямований характер вкладення капіталу у будь-які матеріальні і нематеріальні об'єкти;
- наявність терміну вкладання капіталу;

Таблиця 1

Гене́за розвитку інвестиційних теорій, світової практики їх застосування в контексті реалізації економічної політики держав та дослідження важелів державного впливу на інвестиційні процеси

Течія	Представники	Зміст
Ранній меркантилізм	Д. Юм (1711-1776 рр.), Т. Ман (1571-1641 рр.) та Д. Ло (1671-1729 рр.)	Вважали, що експорт товарів та послуг є необхідною передумовою збільшення припливу грошей у країну, а імпорт капіталу у формі іноземних інвестицій або прибутків від інвестицій за кордон чи іноземних позик означає зростання виробництва й обсягів майбутнього експорту товарів. Представникам властиве перебільшення ролі грошей, в яких вони вбачали чи не єдину умову розвитку виробництва.
Теорія французької школи фізіократів	Ф. Кене (1694-1774 рр.), Ж. Тюрбо (1727-1781 рр.)	Розглядає інвестиції як початкові аванси або капітальні вкладення. На його думку, вони є витратами на виробництво, які визначають вартість товарів. Представлені у грошовому вираженні інвестиції Кене поділяє на основний і оборотний капітал, які відшкодовуються в ціні товару. Основним джерелом багатства вважають землю. Саме в землеробстві, завдяки продуктивним силам природи утворюється чистий продукт – основа економічного зростання
Англійська класична школа	А. Сміт (1723-1790 рр.)	Нагромадження капіталу є наслідком заощаджень, в основі яких лежать доходи. Цінність річного продукту суспільства складається лише з доходів. Засоби виробництва (перенесена вартість) – це також чисті доходи, отримані на попередніх стадіях виробництва. Сприяння економічного розвитку розуміє як часткове втручання держави в економічні процеси, зокрема з метою обмеження непродуктивного споживання, яке гальмує інвестування.
Марксизм	К. Маркс (1818-1883 рр.)	Розглядали інвестиції, як процес зростання матеріально – речової маси засобів виробництва, загальне економічне зростання (тобто процес накопичення капіталу). Всі заощадження робляться капіталістами з метою реінвестицій, і капіталісти автоматично знову вкладають увесь прибуток незалежно від розмірів очікуваних доходів, лише у вищій точці економічного циклу, піднесення ділової активності капіталіст може скоротити обсяги інвестицій у відповідь на різке падіння обсягів прибутку. Експорт капіталу пояснюється надлишком інвестицій у країні. Він виникає тоді, коли зростає база платоспроможного попиту, що зумовлюється зuboжінням робітничого класу і це призводить до зменшення прибутків.
Маржиналісти	(К. Менгер (1840-1921 рр.), Ф. Вієр (1851-1926 рр.), Л. Вальрас (1834-1916 рр.), Д. Кларк (1847-1938 рр.)	Розроблено теорію граничної корисності (ціна товару визначається його потребою). Ф. Вієр увів у науковий обіг термін «маржинальна корисність інвестиційних товарів». Вартість інвестиційного товару він виводив із його корисності, а інвестиційні витрати розглядав, як витрати для суспільства, які вирішують певні його проблеми, передусім проблему зайнятості.
Неокласики	А. Маршал (1842-1942 рр.), Дж. Кейнс (1883-1946 рр.)	Надавали великого значення людському капіталу, вважаючи здібності людини так само важливими, як і будь-який інший вид капіталу (якщо капітал перебуває в руках обдарованих людей, то вони збільшать його обсяг, якщо навпаки, то вони можуть його знищити). Інвестування пов'язували з його уречевленою формою і стверджував, що ця тенденція має місце в тих галузях і видах виробництва, де природні фактори відіграють велику роль. Дж. Кейнс розуміє під інвестиціями поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду, тобто ту частину доходу за даний період, яка не була використана для споживання.
Інституційні теорії	Дж. Коммос (1862-1945 рр.), В. Мітчелл (1874-1948 рр.), А. Шпітгоф (1873-1938 рр.)	Грунтувалися на тому, що імпульсом до кумулятивного інвестування є формування галузей, де отримуються надвисокі прибутки, і котрі мають значні переваги перед іншими та у світовому господарському просторі в цілому. Інвестиційну активність не може спричинити лише тиск нагромадження маси позикових капіталів, вона є наслідком відкриття нових можливостей у самій країні чи за кордоном. Межею інвестування є процес інвестиційного насичення: період інвестиційної експансії завершується не тільки внаслідок спадання граничної ефективності капіталів. А й тому, що вичерпується вільний капітал, котрий шукає інвестиційних можливостей, і вичерпуються самі ці можливості.
У рамках централізованої економіки	Ф.С. Тумусов, Т.С. Хачатуров, Л. Брагінський, В. Чернявський	Більшість радянських вчених ототожнювали термін «інвестиції» з терміном «капітальні вкладення», яке розуміли як затрати праці, матеріально-технічних ресурсів на відновлення основних фондів. На їхню думку, за допомогою капітальних вкладень відбувалось розширення сфери застосування праці і залучення у матеріальне виробництво нових працівників при відносному зменшенні їх кількості на одиницю виробничої потужності.

- вкладення здійснюється особами, інвесторами, які керуються своєю індивідуальною метою, не завжди пов'язаною з безпосереднім отриманням прибутку;
- наявність ризику вкладення капіталу.

З'ясування сутності поняття «інвестиції» дає нам можливість визначити зміст категорії «інвестиційний процес». В сучасній економічній думці не існує

єдиного чіткого визначення терміну «інвестиційний процес». Так, наприклад, У. Шарп у своїх дослідженнях подає інвестиційний процес як певний розумовий процес інвестора з приводу прийняття того чи іншого інвестиційного рішення [2].

А. Пересада робить висновок, що економічна природа інвестицій дещо інша, ніж капітальних вкладень. По-перше, інвестиції – це категорія, яка

значно ширша, ніж капітальні вкладення, тому що може здійснюватися у різних формах: реальній, фінансовій, інтелектуальній та інноваційній. По-друге, на відміну від капітальних вкладень, інвестиції направляються тільки в ефективні проекти, результатом яких є прибуток, дохід та дивіденди [4].

Ми погоджуємось з поглядами А. Пересади, тому що найчастіше сучасні вітчизняні науковці проблему інвестування зводять до методів розподілу ресурсів капітальних вкладень. У зв'язку з цим, дуже часто метою інвестиційного процесу вважають тільки формування матеріально-технічної бази об'єкту господарювання. Оскільки існує багато суперечностей та відмінностей між розумінням сутності терміну «інвестиції», необхідно узагальнити існуючі погляди науковців на це питання, визначити внутрішній зміст, характерні риси та цілі інвестування.

Ми згодні з думкою В.Г. Федоренко автора багатьох наукових праць, присвячених питанням інвестування, що процес інвестування капіталу може здійснюватися не тільки в грошовій, але й у будь-якій формі: майна, немайнових активів (досвіду роботи, пакетів програм, інших форм інтелектуальної власності); сукупності технічних, технологічних, комерційних та інших знань; виробничого досвіду; прав використання землі, води, ресурсів, споруд, а також інших майнових прав. Науковець визначає інвестиційний процес як комплекс практичних дій, пов'язаних із вкладенням капіталу у галузі економіки [4].

Б. В. Губський підкреслює, що сучасний інвестиційний процес слід розуміти як багатосторонню діяльність всіх учасників інвестиційного ринку з приводу нарощування капіталу, яка безпосередньо пов'язана з динамічним розвитком національної економіки [2].

Зазначимо, що інвестиційний процес не існує сам по собі, його роль та значення проявляється як в окремій сфері діяльності (інвестиційній сфері), так й в системі економічних відносин в цілому. Дослідження інвестиційного процесу як цілісної економічної системи можливе через відображення її складових елементів (суб'єкта, об'єкта інвестування), взаємодії між ними (інвестування з метою отримання інвестиційних вигод) і середовища, в якому ці елементи взаємодіють (інвестиційного середовища).

Отже, інвестиційний процес доцільно розглядати як процес вкладення інвестиційних ресурсів в реальні об'єкти з метою досягнення очікуваного рівня доходності у вигляді матеріального прибутку або соціальних вигод. Системне вивчення інвестиційного процесу дає можливість визначити його суть як складної економічної категорії та виокремити його особливості. При цьому інвестиційний процес слід тлумачити з огляду на суб'єкти інвестування, які зацікавлені в досягненні певної інвестиційної мети.

Очевидно, що в умовах розвитку національної економіки інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль, а інвестиційний процес є визначальним чинником економічного розвитку. Під інвестиційним процесом розуміють процес вкладення інвестиційних ресурсів в реальні об'єкти з метою досягнення очікуваного рівня доходності у вигляді матеріального прибутку або соціальних вигод.

Таким чином, інвестиції займають провідну роль у структурній перебудові національної економіки, забезпеченні технічного прогресу, збільшенні

показників господарської діяльності. Інвестиції є джерелом капіталовкладень у формі сучасних засобів виробництва, підвищують добробут населення країни, сприяють розширенню інновацій, підвищують продуктивність праці. Життєздатність та конкурентоспроможність будь-якої соціально-економічної системи значною мірою залежить від раціональної інвестиційної політики, що і буде предметом наших подальших дослідження.

Список використаних джерел

1. Білик В. В. Сутність інвестицій та наукові підходи до інвестиційної діяльності / В. В. Білик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 2(2). – С. 112-115.
2. Москаль І. І. Інвестиційний процес в Україні як визначальний чинник економічного розвитку / І. І. Москаль // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 4(2). – С. 299-303.
3. Світлична Ю. О. Правова сутність поняття інвестицій та інвестиційної діяльності / Ю. О. Світлична // Форум права. – 2017. – № 2. – С. 112-116.
4. Сорока Л. М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування / Л. М. Сорока // Ефективна економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_78.3
5. Харук В. А. Теоретична сутність інвестицій та її значення як економічної категорії / В. А. Харук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3(2). – С. 115-117.

References

1. Bilyk, V. V. (2015). Sutnist' investytsiy ta naukovi pidkhody do investytsiynoyi diyal'nosti [Essence of investment and scientific approaches to investment activity]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytsky National University: Economics*, Vol. 2 (2), 112-115. [in Ukrainian].
2. Moskal, I. I. (2013). Investytsiynyy protses v Ukraini yak vyznachal'nyy chynnyk ekonomichnoho rozvytku [Investment process in Ukraine as a defining factor in economic development]. *Nauka y ekonomika – Science and Economy*, 4 (2), 299-303. [in Ukrainian].
3. Svitlychna, Yu. O. (2017). Pravova sutnist' ponyattya investytsiy ta investytsiynoyi diyal'nosti [The legal essence of the notion of investment and investment activity]. *Forum prava – Law Forum*, 2, 112-116. [in Ukrainian].
4. Soroka, L. M. (2014). Ekonomichna sutnist' investytsiy ta teoretychni osnovy investuvannya [The economic essence of investments and theoretical foundations of investing]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_78.3 [in Ukrainian].
5. Haruk, V. A. (2014). Teoretychna sutnist' investytsiyi ta yiyi znachennya yak ekonomichnoyi katehoriyi [The theoretical essence of the investment and its importance as an economic category]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytsky National University: Economics*, Vol. 3 (2), 115-117. [in Ukrainian].